

פניני הלכה

חידושי הלכה

מראשי ורבני חבורות בישיבת מיר

גליון מספר 109

פרשת בהר בחוקותי

תש"פ

הרב אברהם זנגר

אם ראוי להקדים תליית מסיכת הקורונה על אוזן ימין קודם שמאל

לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). פרש"י לכל סיום ענין יש גבול עד היכן אפשר לסלסל ולפלפל בה, אבל למצוותיך אין קץ וגבול לסלסל ולפלפל בהם. וכמה נאה פסוק זה לתקופה זו אשר בעקבות מגפת הקורונה זכינו ונתרבו בירורי הלכות וחידושי דינים שהיו עד כה בבחינת הלכתא למשיחא. ובשעה זו נודעה חביבות המצוות אצל עם ישראל לחקור ולדרוש ולדקדק בפרטי 'חומר המצוות אשר עלינו ויקר העבודה אשר בידינו' אשר 'הדקדוק שידקדק בהם מוכרח שיהיה בתכלית הדקדוק כאשר ידקדקו שוקלי הזהב והפנינים לרוב יקרים' כלשונו הזהב של רבינו הרמח"ל בפ"א דמס"י, הן בקיום המצוות התדיריות ועסק התורה אשר בצוק העיתים זכינו ויצאו מכלל מצוות אנשים מלומדה וצריך להתבונן האיד לקיימם באופן היותר נכון, והן בקיום המצוות המיוחדות המוטלות עלינו בימים אלו במחשבה ובמעשה, כמו הזהירות והאחריות בשמירת הבריאות שלא יזיק ושלא יזק ועבודת הלב באמונה ובטחון, אשר הדקדוק והיגיעה בכל אלו לעשות רצון ה' בשלמות בודאי עולה לשמי רום לעשות נח"ר לפניו ית"ש.

טעם הקדמת נעל ימין מדין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' או מדין כבוד רגל ימין

ביאור הדבר, דהנה יש לחקור בטעם הקדמת נעל ימין, אם הוא כעין דין 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין' שמצאנו לגבי סדר הליכת הכהנים ע"ג המזבח (זבחים סב:) וסדר הדלקת נר חנוכה (סי' תרע"ו ס"ה) והנענועים וההקפות בלולב (סי' תרנ"א ס"י, תר"ס ס"א) והליכה לעלות לתורה (סי' קמ"א ס"ז) והולכת הס"ת לבימה (סי' קכ"ח ס"ז) וכיו"ב, דיסוד דינו הוא בגברא להתחיל התעסקותו בצד ימין, וזה שייך גם בניד"ד, או הוא דין בחפצא של הרגל הימנית שיש בה חשיבות ועליו לכבדה ולהקדימה שתהיה נעולה קודם חברתה, וזה לא שייך בניד"ד.

ובפשוטו נראה כצד ה'ב', דלא נזכר בשום מקום דין 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין' לגבי קדימת נעל ימין לשמאל, ובתוס' שבת סא. ביאר טעם הקדימה לפי שמצאנו בתורה דימין חשובה לענין בוהן יד ובוהן רגל וכן לענין חליצה, והובא במשנ"ב סי' ב' סק"ה, ומשמע מזה כצד ה'ב', וז"ל ערוה"ש סי' ב' ס"ח; 'ביאור הדברים דהנה בכל מקום חלקה התורה כבוד לימין כמו בעבודת בהמ"ק שרק ימין כשר לעבודה וכן בהזאות על בוהן יד ובוהן רגל בפ' מצורע כתיב הימנית וכן בכל מעשי ידי אדם הימין היא העיקרית לכן ילבישוה תחלה, ולכן בחליצה יחלוצו השמאל תחלה כדי שהימין תהיה מלובשת עדיין דכבוד האבר הוא

שמענו לדון אם בחבישת המסכה הנועדה להגן מפני מגפת הקורונה יש להקדים את תליית הלולאה ע"ג אוזן ימין קודם אוזן שמאל כדין נעליים דצריך להקדים נעל ימין לנעל שמאל מדינא דגמ'. ונראה לחלק שאלה זו לב' נידונים; א] אם יש כלל דין קדימה בזה. ב] את"ל דיש בזה דין קדימה, האם דינו כנעילת המנעל דימין קודם לשמאל, או דינו כקשירת המנעל דשמאל קודם לימין. [ורבות מצאנו בפוסקים שהאריכו בדינים אלו של קדימת ימין לשמאל, ועי' בכור שור שבת סא. שהאריך בזה בדין איטר וסיים בזה"ל; 'וד"ק כי לא דבר ריק הוא הואיל ובש"ס האריכו בדינים אלו'].

אם קדימת ימין לשמאל הוא רק בב' בגדים או גם בבגד אחד

א] יש לדון מכמה טעמים דלא שייך בזה כלל דין קדימה;

א. לכאור' לא שייך קדימת ימין ושמאל בבגד אחד ולבישה אחת שלובש המסכה על הפנים, אלא רק בב' נעליים שנועל על ב' רגליים דבזה יש להקדים רגל ימין שתהא נעולה קודם רגל שמאל, וה"נ אם ילבש ב' מלבושים על ב' האזניים עליו להקדים אוזן ימין תחלה, אבל בניד"ד לבישת המסיכה היא על הפנים ולא על האזניים, והאזניים אינם אלא מקום תליית המסיכה אך חשיבות הלבוש הוא על רק על הפנים, ולא שייך קדימה במקום תליית הבגד אלא רק בקדימת האבר שאותו הוא מלביש.

כשהוא מלובש, וכ"כ במחצה"ש סק"ד דיסוד הדין הוא דצריך לכבד תחלה האבר הנכבד, (וכ"ה בקיצור שו"ע סי' ג' ס"ד וקצוה"ש סי' ג' ס"ד), ולפ"ז בניד"ד אין שום כבוד לאוזן שמשתמש בו לתלות עליו את המסיכה, דהלבישה היא על הפנים ולא על האוזן כאמור.

ועוד נראה להוכיח דלא שייך דין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' לקדימת נעל ימין לשמאל, דהנה לענין דין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' לענין נר חנוכה נחלקו השו"ע והט"ז בסי' תרע"ו ס"ה אם עליו להדליק נר הימני תחלה, או להיפך, עליו להדליק הנר השמאלי תחלה כדי לפנות ממנו לימין, וכ"ה ד' השו"ע שם, ולפ"ז אילו דין קדימה בנעליים היה כדין 'כל פינות וכו' היה צריך להקדים נעל שמאל תחלה כדי לפנות ממנה לימין. ועי' שו"ת צמח צדק סי' ס"ז סק"ה שהאריך בדין סדר הדלקת נרות חנוכה, וכתב לחדש דגם בנר חנוכה שייך דין הקדמת ימין כמו בנעליים שצריך להקדים הנר הימני על השמאלי, וכתב הנפ"מ הנ"ל, דמדן כל פינות וכו' יש להקדים הנר השמאלי לפ"ד השו"ע, אולם מדן הקדמת ימין שמצאנו בנעליים יש להקדים הנר הימני.

איטר איזו רגל ינעל תחילה

עוד יש להוכיח מדין איטר, דלענין נעילת נעליים כתב הבכור שור שבת סא. דפשיטא דיקדים לנעול בימין כל אדם כמו בהן יד ובהן רגל של מצורע וכן חליצה דאזלינן בתר ימין כל אדם, והובא במשנ"ב כאן, אולם לענין דין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' עי' מג"א סי' תרנ"א סקכ"א שהכריע דאזלינן בתר ימין כל אדם, ובפמ"ג ובכור"י שם סקל"ז דנו בראיותיו, ובפמ"ג סי' קכ"ח מ"ז סק"א נסתפק בד' המג"א דשמא גם הוא לא קאמר אלא בלולב וכי"ב שכולם מקיפים יחד ואין לו לשנות מהציבור אבל בשאר דוכתי (כגון בהדלקת נר חנוכה) אזלינן בתר ימין דידיה, הרי דדין ימין בנעליים לא דמי כלל לדין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' וכאמור. [שור"ר בקונטרס איש איטר למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שחילק ג"כ בין ב' הדינים, אולם כתב להיפך, דלענין נעילת נעליים הוא כיון שהוא דין משום חשיבות דימין הוא פלוגתא בראשונים אי אזלינן בתר דידיה או בתר דעלמא, והרמ"א סי' תרנ"א ס"ג פסק לענין אחיזת ד' מינים דאזלינן בתר דידיה, וכ"כ המג"א סי' קפ"ג לענין אחיזת כוס של ברהמ"ז, וה"נ בזה. אך לא הזכיר דברי הבכור שור הנ"ל דפשיט"ל להיפך].

וראיה ברורה לצד זה דיסוד דין קדימת נעל ימין הוא משום כבוד לרגל ימין שתהא לבושה קודם רגל שמאל, דהא קי"ל דבחליצת הנעל חולץ שמאל תחלה, ובטעם הדבר פרש"י (שבת שם) מפני כבודו של ימין, והוסיף לבאר במור וקציעה סי' ב'; 'שאינן להקדים הימין תחלה אלא כשהקדימה היא לכבוד, אבל כאן יש סברא שאין כבודו של ימין בכך, אדרבה זהו כבודו לאחרו, שלא יעמוד הימין ערום בעוד שהשמאל לבוש'.

המקפל שרווליו איזה שרוול יקפל תחילה

ועפ"ז כתב בספר נחלת אליהו להג"ר אליהו דושניצר זצ"ל

חידושי דינים אות א' דהחולץ נעליו ע"מ ללבוש מיד נעליים אחרים יכול לחלוץ ימין תחלה וינעל מיד הנעל השניה כי בכך אין בזיון לימין הואיל וגמר להנעילה קודם שהתחיל לעסוק בשמאל. וכע"ז בספר הליכות שלמה מועדים ח"ב פט"ו הערה ד' הובא ד' הגרשז"א זצ"ל דחליצת נעליים לכבוד ולמצוה כגון החולץ בע"ש כדי לצבוע נעליו או להחליף לאחרים לכבוד שבת יחלוץ ימין תחלה שזהו כבודה של ימין. וכן בספר דעת נוטה עמ' ס"ד הובא דעת מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דכהנים החולצים נעליהם לנשיאות כפים יחלצו ימין תחלה שהוא כבודה של רגל ימין שתהא מוכנה למצוה, ועי' בהליכות שלמה שם בשם הגרשז"א שנו"נ בזה ודן שם גם לגבי חליצת הנעליים סמוך לכניסת יו"כ פ"ב ות"ב. ובשו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' ג' כתב דמי שחם לו ומקפל את שרווליו יקפל שרוול שמאל קודם ואח"כ שרוול ימין, דדמי לחליצת נעליים ע"פ הסברא הנ"ל דהכבוד הוא לימין להיות מכוסה ולא חשוף.

אמנם הנה במור וקציעה שם השיג בזה ע"ד הב"י שנקט בד' הטור דהא דחולץ שמאל תחלה אינו משום כבודו של רגל ימין כפרש"י אלא משום דין הקדמת רגל שמאל בכל מעשיו (ומשום כך נקט שהוא רשות ולא חובה ולכן השמיט הטור דין זה ע"ש), ואפשר דהב"י חולק ביסוד הנ"ל וס"ל דדין קדימת ימין או שמאל הוא משום עצם הקדמת ההתעסקות בימין כעין דין 'כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין', אך עכ"פ רש"י כתב דחולץ של שמאל משום כבודו של ימין כאמור והעתיקוהו כל הפוסקים.

הטעם שלא נזכר דין קדימת ימין בשאר מלבושים מלבד נעליים

והנה בגמ' ושו"ע ונו"כ ומשנ"ב לא הובא דין קדימה בשאר המלבושים אלא רק בנעליים, ורק משום קבלה כתבו המג"א ומשנ"ב סי' ב' סק"ד בשם מהרח"ו וז"ל; 'טוב שישים שני צדי המלבוש ביד ימינו וילבש הימין ואח"כ השמאל ויכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל' (וכן מצאנו בשו"ע סי' ד' ס"י בשם הזוהר לענין נט"י דנוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחילה כדי שיתגבר ימין שהוא חסד על שמאל שהוא דין), וצ"ב למה לא כתבו דהוא חיוב ללבוש יד ימין תחלה משום דינא דגמ' כמו בנעליים. וע"פ האמור דהוא ענין כבוד לאיבר ימין שיהא מלובש תחלה, י"ל דזהו רק בב' נעליים דכל רגל נעולה בנעל בפנ"ע, אבל בשאר המלבושים ששובש מלבוש אחד על כל האברים יחד אין מעלה וכבוד להתחיל ביד ימין הואיל וא"א ללבוש רק יד ימין בפנ"ע. ולפ"ז פשוט דה"נ בניד"ד אין קדימה באוזן ימין לשמאל. [אולם כמה אחרונים כתבו דין קדימה גם על שאר מלבושים, כ"ה בגר"ז מהדו"ת סי' ב' ס"ד, קיצור שו"ע סי' ג' ס"ד, שלחן שלמה סי' ב', וסידור יעב"ץ. אך גם לדבריהם מסתבר כאמור דרק כשהלבישה היא על אבר ימין יש דין קדימה משא"כ בניד"ד].

אך מ"מ אפשר דיש בניד"ד ענין הקדימה הנ"ל ע"פ קבלה שיכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל (והוא כעין

דין 'כל פינות שאתה פונה' וכו' לפ"ד הט"ז), וצ"ע.

להאמור מדינא דגמ' א"צ להקדים את הידית הימנית על אוזן ימין קודם השמאלית. [אולם בהידוק התש"ר על ראשו באופן שאינו מהדק בב"א את הרצועה על ב' צידי ראשו, לפ"ד הגרשז"א זצ"ל לכאו' יש בזה דין קדימה להקדים את הידוק צד שמאל קודם צד ימין, והוא דין מחודש].

אם יש דין קדימת ימין בבגד שאינו של כבוד

ב. ע"פ האמור בגדר קדימת נעל ימין י"ל עוד דשמה לא שייך כלל ענין כבוד בקדימת מלבוש של ימין אלא בבגד בעלמא וכן ברחיצה וסיכה כמבואר בגמ' שבת סא. דיש לרוחץ ולסוך איבר ימין תחלה, דבכל אלו יש תועלת לגוף שהוא רחוק ולבוש, ולכן יש לכבד איבר ימין שיהא רחוק ולבוש תחלה, אבל מסיכה דנן שעיקר מטרתה למנוע היזק מאחרים אפשר דלא שייך בזה כלל ענין כבוד לאיבר ימין.

דין קדימת ימין בדבר שאינו נוהג אצלו תמיד

ג. בבב"א שבת סא. איתא 'כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואח"כ רוחץ של שמאל, כשהוא סך סך של ימין ואחר כך של שמאל, והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחילה מפני שהוא מלך על כל איבריו'. וכתב הדרכי משה סי' ב' 'וכתב הר"ר אברהם מפראג דנראה דרחיצה כסיכה אך לא ראיתי מדקדקים בזה'. והאחרונים הביאו מספר מטה יהודה סי' ב' סק"ה שביאר הטעם בזה, דדוקא בנעילת מנעלים וחליצתן שהוא בכל יום שייך לעשות כבוד להקדים מה שצריך להקדים אבל רחיצה וסיכת כל הגוף דאינה בזה"ז אלא לפרקים אין להקפיד, והברייתא מייירי בזמנם שהיו רגילים ברחיצה וסיכה בכל שעה, ומ"מ המדקדק גם בזמן הזה תבא עליו ברכה, עכ"ד. ולפ"ז גם במסיכה דידן י"ל כן. [ובספר הליכות שלמה תפלה פ"ב הערה ל' מובא בשם הגרשז"א שביאר כוונת המטה יהודה, דבזמן שרוחצים בכל יום ה"ל רחיצה של תענוג ושייך בה נתינת כבוד, אבל מה שרוחצים לפרקים אינו אלא להעברת הזוהמא ובוזה לא שייך כבוד, והוא כעין הסברא הקודמת שכתבנו]. אולם באמת נראה שנחלקו האחרונים בכוונת הדרכי משה, אם כוונתו דאין מדקדקים כלל בדין קדימת ימין ברחיצה וסיכה, או כוונתו דאין מדקדקים ברחיצת הראש תחלה שאינה מבוארת להדיא בגמ', עי' היטב בגליון רעק"א ונזירות שמשון על המג"א סק"ד דמשמע שפירשו כצד הב', ולפ"ז אין מקום לדברי המטה יהודה. וגם במשנ"ב סק"ז העתיק לדינא כל הברייתא הנ"ל.

אם קדימת ימין הוא רק בדבר של מצוה

ד. בפמ"ג סי' ב' מ"ז סק"ב כתב בתוך דבריו לבאר ד' רב כהנא בגמ' שבת סא. דלא קפיד כלל להקדים נעילת ימין לשמאל, וביאר דס"ל דבדבר הרשות לא שייך כבוד כלל. ובספר ערך שי סי' ב' ס"ד צידד דעיקר היסוד נכון להלכה, והא דקיי"ל דיש דין קדימה בנעליים הוא משום דיש חיוב לנעול נעליים, [עי' פסחים קיג: שבעה מנודין לשמים ואלו הן וכו' והמונע מנעלים מרגליו, ושם קיב. שבעה דברים צוה ר"ע את רבי יהושע בנו וכו' ואל תמנע מנעלים מרגליך, ופי' רשב"ם דגנאי הוא לילך יחף כדאמרו בשבת קכט. ימכור אדם כל מה

ש"ר בספר פלא יועץ ערך ימין וז"ל; 'אמרו רז"ל כל פינות שאדם פונה לא יהיו אלא לצד ימין כגון כשלוש מנעליו ינעול של ימין תחלה וכשלוש מלבושו ובפרט בע"ש יקח שני צידי המלבוש בצד ימין ויקיף דרך אחוריו וימסור הצד שמאל ליד שמאלית וילבש היד ימין תחלה ואחר כך היד של שמאל, וכן יש לזוהר בטלית של מצוה שיתפוס שני הצדדין ביד ימין והיד ימין ימסור הצד האחד ליד שמאל ואח"כ יתעטף, וכן יש לזוהר כשרוצה ליטול ידיו שיקח הכלי ביד ימין וימסרנו אל השמאל כאומר לאחר שמשני ויטול יד ימין תחלה, וכן בכל דבר יש להקפיד מאד ליתן כבוד וקדימה לימין כי הדברים עתיקים ויכוין שיהא ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל' וכו', הרי שעירב כל הדינים הללו יחדיו וכתב דדין הקדמת נעל ימין הוא מדין 'כל פינות שאתה פונה' וכו', וצ"ע.

נעל שיש בו ב' קשירות משני צידי הנעל איזה מהם יקשור תחילה

והנה בספר הליכות שלמה תפלה פ"ב סי"ט הובא בשם הגרשז"א זצ"ל דנעל שיש בו שני קשירות משני צדדי הנעל יקדים לקשור צד שמאל תחילה כדינא דגמ' דלענין קשירת הנעליים יש להקדים שמאל תחלה, דלענין קשירה מצאנו שהתורה נתנה חשיבות לשמאל לגבי קשירת תפילין כמבואר בגמ' שבת סא. ותוס' שם (והובא במשנ"ב סק"ו). אולם ע"פ האמור לא מצאנו דין קדימה זו אלא בהקדמת רגל שמאל שתהא קשורה קודם רגל ימין ולא בהקדמת צד שמאל גרידא באותו הרגל. [ואדרבא אם יש בזה דין קדימה מסתבר להקדים הימין ע"פ קבלה כאמור לעיל דמן הימין בא לשמאל]. ואולי דברי הגרשז"א אמורים רק בדין קדימת שמאל בקשירה, דהתם הוא דין אחר ולא משום כבוד האבר, וג"ז צ"ע כמו שיבואר להלן, אך מ"מ דין קדימת ימין בלבישה מדינא דגמ' נראה פשוט דלא שייך בבגד אחד ולבישה אחת כמו שנתבאר, אלא שיתכן דיש בזה ענין קדימה ע"פ קבלה כאמור.

בגד שאין בו שרוולים אלא רק חורים להכניס הידים האם עליו להכניס יד ימין תחילה

ש"ר בספר דעת נוטה עמ' נ"ז שנסתפק בנידון דומה לניד"ד, בבגד שאין בו שרוולים אלא רק חורים להכניס בו הידים, דמחד גיסא י"ל דאין בו דין קדימה לימין, כי לבישתו היא על הגוף ולא על הימין ואין בו כבוד לימין במה שמכניס בו יד ימין תחילה, ומאידך גיסא י"ל שצריך לכבד תמיד את צד ימין ולעשות את מעשה הימין תחילה. ולהאמור עולה כצד הא' דלא שייך בזה דין קדימה לימין.

האם יש להקדים במשקפיים הרכבת ידית ימין על אוזן ימין קודם ידית שמאל

ויש נפ"מ בדברינו גם לענין לבישת משקפיים באופן שאינו מרכיב את ב' הידיות על ב' אזניו בבת אחת אלא בזא"ז,

איטר יד אם מקדים לקשור נעל ימין או שמאל

ונראה דד' המשנ"ב היא לשיטתו, דהנה לגבי איטר יד המניח תפילין בימינו כתב המשנ"ב דמקדים לקשור נעל ימין, ובשעה"צ כתב דמקורו הוא מהתב"ש, והוא בחידושי בכור שור שבת סא. שהאר"י בזה, וכבר העירו רבים דהבכור שור הכריע שם להיפך, דאיטר יד יקשור בשמאל ככל אדם, ורק באיטר רגל כתב שיקדים לקשור נעל ימין.

ושורש הספק ביאר הבכור שור, אם יסוד דין קשירת שמאל תחלה הוא כדי להראות חשיבות אותו צד שקושר בו תפילין (וכע"ז ל' המאירי שם 'מפני שצד השמאל צד התפילין וכדי להעלות על לב ענין שרשי האמונה והיחוד'), ולפ"ז איטר יד יקשור מנעליו בימין ידיה תחלה שהוא צד התפילין אצלו, או דיסוד החשיבות בקשירת שמאל הוא משום שקושר ברגל כהה ידיה כמו שקושר תפילין ביד כהה ידיה, או דהוא גילוי מילתא דחזינן שהחשיבה התורה צד שמאל לענין קשירה, ולא משום כבוד צד שמניח בו תפילין (וכמו לענין קדימת ימין דהוא משום דחזינן שהחשיבה תורה צד ימין לענין ביהוה יד ורגל של מצורע ולענין חליצה כמש"כ התוס' ולא משום כבוד יד ימין של מצורע), ולפי ב' הצדדים האחרונים אין חילוק בין איטר יד לאחר, כי סו"ס ברגל הרי הוא כלל אדם ורגל שמאל ידיה היא רגל כהה ורגל שמאלית, אבל איטר רגל קושר בימין שהיא רגל שמאל ידיה ורגל כהה ידיה, עכת"ד. וע"ש שדקדק כן מל' הגמ' דתלוי ברגל שמאל ידיה. וכתב בספר תורת חיים דודאי דברי הבכור שור עיקר. [ובספר הליכות שלמה פ"ב ס"כ כתב בזה 'דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד'].
ונראה דסברת הלבוש דדוקא בנעל קושרים בשמאל ולא בשאר מילי היא כצד א' דהבכור שור, דיסוד הדין הוא כדי להראות חשיבות הצד שקושר בו התפילין, אבל לב' הצדדים האחרים (או עכ"פ לצד הג') אינו משום כבוד צד שמניח בו התפילין כמש"כ הבכור שור, ונמצא דהמשנ"ב לשיטתו אזיל דפסק כד' הארצה"ח ע"פ סברת הלבוש דרק בנעל קושרים בשמאל, ולפ"ז עולה דאיטר יד קושר בימין, וכן פסק בארצה"ח שם (ודלא כהכרעת הבכור שור). אולם לד' הבכור שור עולה כד' האחרונים הנ"ל שנקטו דאין חילוק בין נעליים לשאר הבגדים.

אשה שאינה מנחת תפילין אם עליה להקדים קשירת נעל ימין או שמאל

ויש עוד נפ"מ בנידון זה לענין אשה שאינה מנחת תפילין האם עליה לקשור בשמאל או לא, דלפ"ד הבכור שור פשוט דעליה לקשור בשמאל, דלא גרע מאיטר יד שאינו מניח תפילין בשמאל ואעפ"כ צריך לקשור בשמאל, אולם לפ"ד הארצה"ח והמשנ"ב י"ל דאשה א"צ לקשור בשמאל, וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ה' דתלוי בנידון זה, [אולם בספר הליכות שלמה תפלה שם נקט דאשה גריעא מאיטר וגם לד' הבכור שור קושרת ימין תחילה, וצ"ב].

שיש לו ויקח מנעלים לרגליו ופרש"י שם 'שאינן לך ביזוי מן המהלך יחף בשוק'. וכן מה שאמרו להקדים ימין ברחיצה וסיכה קאי על מי שכל מעשיו לש"ש, ובזה כל מעשיו מצוה הם, דבכל מעשה יש כוונה וצורך גבוה. ולפ"ז כתב דאדם בעלמא א"צ לדקדק ברחיצה אלא בע"ש שרוחץ לכבוד שבת והוי מצוה וכן בנט"י, עכת"ד. ולפ"ז בניד"ד תלוי בכוונת הלב אם לובש המסיכה משום שחושש מלעבור על החוק כדי שלא לקבל קנס או כדי להגין על עצמו, או שעושה כן כדי לקיים רצון ה'. [וז"ל המאירי שבת סא. 'תלמידי חכמים כל מעשיהם פונות אל תכלית אחת, אפי' בשעה שעסוקים בצרכי גופם ליבם פונה לכונת עבודת השם וכו' כשהוא נועל נועל של ימין תחלה כדי להעלות על לב שבכל דבר ראוי להימין ולחלוק כבוד לכל מי שהוא הולך דרך ימין וכו'].

ומ"מ לדינא כבר כתבנו שהמשנ"ב העתיק לדינא דין הברייתא לגבי כל אדם דכשהוא רוחץ ירחץ ימין תחלה, ומזה נראה דקיי"ל דגם בדבר הרשות שייך כבוד לימין, ודברי הפמ"ג לא נאמרו אלא בדעת רב כהנא ולא קיי"ל כוותיה.

את להקדים תליית המסיכה על אוזן ימין או על אוזן שמאל

[ב] את"ל דיש דין קדימה בתליית המסיכה על האוזניים, יל"ע אם תליה זו דינה כנעילת הנעליים דימין קודם או כקשירת הנעליים דשמאל קודם. ויש בזה ג' נידונים; א. אם הדין דשמאל קודם לקשירה הוא רק בנעליים או גם בגרביים וכל המלבושים (וכן נעלים העשויים מלבד שאין להם דין נעליים). ב. אם כל הידוק ותליה דינו כקשירה או רק קשירה ממש. ג. אם דין קשירה בשמאל הוא בכל גווני או רק כשיש נעילה בימין.

אם דין קשירה שמאל הוא רק בנעליים

א. בנידון הראשון נחלקו הגר"ז (מהדו"ת סי' ב' ס"ד) וארצה"ח (סקל"א), ויסוד הפלוגתא תלוי בב' הטעמים המבוארים בלבוש להא דקשירה בשמאל דוקא, וז"ל; 'משום דגבי ענין קשירה מצינו בתורה דאחשבה לשמאל כגון בקשירת תפילין, ועוד נ"ל טעם הגון, מדאמרין בפרק כסוי הדם (חולין פט). בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' זכו בניו לשתי מצוות, לחוטין של ציצית ולרצועות של תפילין, לכך מדמינן קשירת הנעלים לקשירת תפילין, כיון שע"י שרוך נעל זכו בהן" עכ"ל. וכתב בארצה"ח דלפי טעם הב' ליכא להאי דינא אלא בנעליים, וכן פסק המשנ"ב סק"ו (אף שלא הביא כי אם טעם א' דהלבוש). אולם בסידור יעב"ץ וקיצור שו"ע וערוה"ש כתבו כד' הגר"ז. ובספר בית ברוך על הח"א עמ' ל"ב תמה על המשנ"ב שהכריע כד' הארצה"ח נגד כל הפוסקים הנ"ל, בהיות שדברי הארצה"ח הם חידוש לחדש חילוק דין ע"פ הדרש, ולכן כתבו רבים דראוי לנהוג כד' הגר"ז והאחרונים הנ"ל.

האם יש להתיר קשר נעל ימין תחילה

ועוד נפ"מ נראה בענין זה, האם כשחולץ נעליו צריך להתיר תחילה קשר של ימין משום כבודו של שמאל כמו שבחליצת המנעל חולץ של שמאל תחלה משום כבודו של ימין, ונחלקו בזה הפוסקים, דבלבוש מבואר דא"צ להתיר של ימין תחלה, וכ"כ בנחלת צבי לפי שחשיבות התפילין הוא הקשירה ולא ההתרה, אבל בחידושי הגהות על הטור כתב בשם מהר"ח דיתיר של ימין תחלה. ונראה דתלוי בחקירת הבכור שור, דסברת המהר"ח היא דקשירה והתרת קשר ענין אחד הוא, וכיון דחזינן דלענין קשירה החשיבה התורה את השמאל ה"ה לענין התרת הקשר, אולם לפי צד' הא' של הבכור שור דיסוד הדין הוא כדי להראות חשיבות אותו צד שקושר בו תפילין, מסתבר דלא שייך זאת אלא בקשירה ולא בהתרת הקשר, דהא בתפילין אין דין התרת הקשר. [ואינו מוכרח].

והנה הבאנו לעיל ד' הגרשז"א דנעל שיש בו שני קשירות משני צדדי הנעל יקדים לקשור צד שמאל תחילה. ופשוט דדבריו לא שייכי כלל לפ"ד הבכור שור, דלדברי הבכור שור הוא דין חשיבות באיבר השמאלי של האדם לענין קשירה, ולכן כתב דאיטר רגל קושר בימינו, ואי"ז דין לקשור בצד שמאל גרידא. וגם לפי צד הא' מסתבר טפי שהוא דין באיבר שמאלי בדוקא, דבזה שמכבד את הרגל השמאלית מראה שאיבר שמאלי הוא חשוב לענין תפילין שקושרים על היד השמאלית, וצ"ע.

אם כל הידוק דינו להתחיל בשמאל כקשירה (כפתורים סקוטש ואבזם וכיו"ב)

ב. בנידון הב' דנו האחרונים אם כל הידוק דינו כקשירה (כגון כפתורים וסקוטש ואבזם וכיו"ב) או רק קשירה ממש (או עכ"פ הידוק של כריכת רצועה כמו בתפילין), ובפשוטו נראה דתלוי ג"כ בטעמי הלבוש, דלטעם ב' דהלבוש שהוא משום דתפילין באו בעד שרוך נעל מסתבר דדוקא קשירה ממש דומיא דשרוך, [ובפרט לפ"ד הארצה"ח והמשנ"ב דדוקא בנעל הדין כן, לפ"ז מסתבר דה"נ דוקא בקשירה ממש הדין כן, ושור"ר שכ"כ בלקט הקמח החדש סי' ב' אות י"ט], וכן לצד א' בחקירת הבכור שור דיסוד הדין הוא כדי להראות חשיבות התפילין מסתבר דדוקא קשירה ממש, אבל לפי הכרעת הבכור שור דחזינן שהחשיבה תורה את השמאל לענין קשירה, לפ"ז מסתבר טפי דלאו דוקא קשירה אלא בכל ענין של הידוק הבגד הדין שווה. [והדבר מצוי ג"כ בסגירת כפתורי החולצה, אם יש להקדים סגירת שרוול שמאל לשרוול ימין או להיפך]. ומסתבר דתלית המסיכה בניד"ד שווה לשאר עניני הידוק כמו כפתור וכדו'.

האם דין קשירה בשמאל הוא רק באופן שהיתה נעילה בימין

ג. בנידון הג' יש להקדים סוגיית הגמ' בשבת סא. דד' רבי יוחנן דגם בנעילת מנעלים שמאל קודם לימין כמו תפילין, והקשו עליו מהא דקתני בברייתא דימין קודם, ואמר רב יוסף השתא דתניא הכי ואמר רבי יוחנן הכי, דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד, (כלומר דשניהם אמת דיש חשיבות לימין ויש

חשיבות לשמאל וכ"א רשאי להחליט איזה להקדים, אבל צריך לעשות בקביעות כמו שהחליט דאל"כ לא נתן חשיבות לשום צד, כ"כ בחידושי הר"ן, וכן ביארו המהרש"א ומהרש"ל בדברי התוס' (שם), ואב"י חלק עליו דדילמא ר"י לא ידע מהברייתא ואי הוה ידע הוה הדר ביה. ומסקינן דיר"ש יוצא ידי שניהם ונועל ימין תחלה וקושר שמאל תחלה. ובפשוטו משמע דרק כשיש נעילה בימין קושר בשמאל כדי לצאת ידי שניהם, אבל אם יש קשירה בלבד לא שייך זאת ואין הדין מוכרע (וכן משמע בתוד"ה וסיים ע"ש היטב). ובביאור הגר"א סי' ב' כתב דהעיקר לדינא כהברייתא, וכשא"א לצאת ידי שניהם ימין קודם. ולפ"ז נמצא דבניד"ד דיש רק תלייה של המסיכה אף אם נימא דדינה כקשירה ימין קודם.

ומטעם זה יש להעיר עוד על ד' הגרשז"א שהבאנו לעיל דנעל שיש בו שני קשירות משני צדדי הנעל יקדים לקשור צד שמאל תחילה. דלכאור' בזה הוה קשירה לחוד, דמה שנועל נעל ימין תחלה לא שייך כלל לב' הקשירות שיש בכל נעל בפנ"ע, ובמה הוא יוצא ידי שניהם בקשירות אלו.

אולם נראה דיש מקום לומר דגם כשיש קשירה לחוד שמאל קודם, דהנה התוס' כתבו דכל חשיבות שמאל הוא רק בקשירה כמו בתפילין, והובא במשנ"ב סק"ו, ונראה לבאר ע"פ דבריו יסוד הפלוגתא בין הברייתא לר"י, דכו"ע מודו דחשיבות נעילה היא בימין וחשיבות קשירה היא בשמאל, וגם כו"ע מודו דאין חיוב לחלק הנעילה מהקשירה, וכל שהתחיל לנעול ימין יכול לסיים בקשירתה קודם נעילת השמאל, וכן להיפך, ופלוגתת ר"י והברייתא היא מה עדיף, ולכן הסיקה הגמ' דיר"ש מחלק בין הנעילה לקשירה אע"פ שאי"ז חיוב מדינא לחלק ביניהם ובזה הוא יוצא יד"ח כולם לגמרי. [ועי' בב"י שנסתפק בזה אם מודה רבי יוחנן בנעילה דימין קודם]. ולפ"ז נמצא דגם בקשירה לחוד כו"ע מודו דשמאל קודם.

אולם הגר"א שם כתב אזיל דלא כדעת התוס', דפלוגתת ר"י והברייתא היא גם בנעילה לחוד או קשירה לחוד, ולכן כתב דאם א"א לצאת ידי שניהם העיקר לדינא כד' הברייתא, וא"כ ימין קודם הן בנעילה והן בקשירה. וצ"ע לדינא בכ"ז. והדבר מצוי כשנפתחו לו שרוכי נעליים לאחר זמן רב וחוזר וקושרם, איזה מהם יקשור תחילה, וצ"ע.

תמצית הדברים

יש לדון במסיכה שלובשים על הפנים בתקופה זו ותולים אותה על האזניים ע"י לולאות אם יש בזה דין קדימה של ימין לשמאל, והעיקר נראה דלא שייך בזה דין קדימה, לפי שדין הקדימה הוא משום חשיבות איבר ימין שמקדים להלבישו, וכאן הלבשה היא על הפנים ולא על אוזן ימין או שמאל, ועוד נראה דדין קדימה שייך רק בבגד של כבוד או שיש בו עכ"פ תועלת לגוף ולא בבגד כזה המשמש להגנה ועיקרה למניעת נזק מאחרים. אך אפשר דיש בזה ענין ע"פ קבלה לעשות כל מעשיו מימין לשמאל ולכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל כמשנ"כ המשנ"ב סי' ב' סק"ד בשם מהר"ח"ו. ואגב הדברים נתבארו יסודות רבים בדיני קדימת ימין לשמאל בנעילה וקדימת שמאל לימין בקשירה.